

KULAKLIK İLE MÜZİK DİNLEME PRATİKLERİNDE ANLAM

Aysun Ateş Akdeniz, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Tüketim, günümüzde bir yaşama aracı olmaktan çıkıp eksiklik duygusu üzerine inşa edilmiş bir sistem haline dönüşmüş ve bizatihi bir gereksinim olmuştur. Hem nesnelere hem anlamlara bakıldığında bu hızlı tüketim ve üretim ortamından, bireysel ve toplumsal olarak ilişki kurduğumuz müzik ve onun bileşenleri de nasibini alır. Günümüzde insan, sonsuz sayıda basılabilir olan müziğin güçlü bir tüketicisi ve en güçlü bileşeni olan kulaklığın iyi bir kullanıcısı konumundadır. Pille çalışan el radyolarının mümkün kıldığı kişisel ve taşınabilir ses, kulaklığın gelişimi ile kabuk değiştirerek önce belde şimdi ise cepte taşınabilir durumdadır. Müzik dinleme alışkanlıklarının da değişmesine sebep olan bu ürün gelişimleri, bir nesnenin kullanımına değer atfetmesi ve bir ideoloji oluşturmasına örnektir. Bu çalışmada kulaklık ile müzik dinleme pratiklerindeki anlam, dinleyicinin kendi davranışını nasıl tanımladığı üzerinden incelenerek aranmaktadır. 77 kulaklık kullanıcısı ile yapılan çevirim içi anket çalışması ve altı derinlemesine görüşme sonucunda elde edilen veriler, kulaklıkla müzik dinlemenin sadece müzik deneyimi yaşamının üzerinde anlamlara sahip olduğunu göstermektedir. Bireyler kulaklıklarını bir araç olarak görmenin ötesine geçebilmekte ve ona daha derin anlamlar ve kimlikler atfedebilmektedir. Bu bağlamda, bu bildiride kulaklık nesnesi kullanıcının müzikle girdiği ilişki üzerinden incelenerek, kulaklığın neden tercih edildiği ve nasıl anlamlandırıldığı, müziğin dinleyici üzerindeki etkisi ve bu iki unsuru birbirine bağlayan araç olarak kulaklığın günümüzde nasıl bir anlama sahip olduğu sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kulaklık; müzik dinlemek; anlam; kullanıcı araştırması.

GİRİŞ

Günümüz müzik dinleyicisinin kulaklıkla müzik dinleme pratiğinin incelendiği bu çalışmada, *dinleyici-kulaklık-müzik* arasındaki etkileşim hedeflenmiştir. Özellikle büyük kent yaşantılarında oldukça sık kullanılan kulaklıkların, kent yaşamındaki karmaşadan uzaklaşmak amacıyla bir izolasyon aracı olarak görüldüğü hipotezinden yola çıkılarak, dinleyicinin kulaklığı neden tercih ettiği ve nasıl anlamlandırıldığı, müziğin dinleyici üzerindeki etkisini ve bu iki unsuru birbirine bağlayan araç olarak kulaklığın günümüzde nasıl bir anlama sahip olduğu

incelenmiştir. Literatür taraması kulaklıkla müzik dinleme pratiği odaklanılarak yapılmıştır; birey ve müzik arasındaki ilişkinin anlaşılması için günümüz toplumunun gelmiş olduğu noktaya, dinleme pratiklerinin tarihsel gelişimine, kent yaşantısının etkilerine, müzikte anlama ve kulaklık özelinde kullanım etkilerine bakılmıştır.

Bildirinin bundan sonraki bölümlerinde kulaklıkla müzik dinleme pratiğine odaklanılarak yapılan literatür araştırmasından bahsedilmiş, ardından yapılan araştırmanın detayları verilmiş ve sonuçları tartışılmıştır.

DİNLEYİCİ, KULAKLIK VE MÜZİK İLİŞKİSİ

Tüketim Toplumu ve Müzik

Tüketim günümüzde bir yaşama aracı olmaktan çıkıp Baudrillard'ın (1968) belirttiği gibi eksiklik duygusu üzerine inşa edilmiş bir sistem haline dönüşmüş ve bizatihi bir gereksinim olmuştur. Tatmin duygusundan yoksun bu tüketim toplumu, eline geçen her türlü nesne, olay, imge ya da sistemi tüketmeye meyillidir. Kapitalist sistemin gereklerinden biri olarak bu tüketime karşılık bir üretim mekanizması da geliştirmiş olan toplum, çağın getirdiği hızlı değişmeye ayak uydurmak durumunda kalır ve dolayısıyla anlam inşa edemeden yeni olanı üretme çabasına girer. Günümüzün hâkim ekonomik sistemi olan finans kapitalizminin getirdiği esneklik, hareketlilik ve orantısızlık gibi değer farklılaşmaları ve küreselleşmenin standartlaştırma gücü, bireysel anlam birimleriyle kolektif anlam birimlerinin birbirine karışmasına sebep olmaktadır.

Hem nesnelere hem anlamlar bakımından bu hızlı tüketim ve üretim ortamından, bireysel ve toplumsal olarak ilişki kurduğumuz müzik ve onun bileşenleri de nasibini alır. Günümüzde insan sonsuz sayıda basılabilir olan müziğin güçlü bir tüketicisi konumundadır. Tanımını tam olarak yapamadığımız, dolayısıyla biçimlerinin çoğaldığı, döneme özgü üslup gibi kavramların kalmadığı bir dönemdeyiz (Ergur, 2015). Dolayısıyla müziğin özlüğünü kaybettiği söylenebilir. Neye müzik dendiği, ya da neyin temel alınarak var olanın eleştirilmesi gerektiği oldukça muğlaktır. Ancak müzik ve onun bileşenleriyle kurmuş olduğumuz bireysel ve sosyal ilişki, anlamı değişmekte olsa da varlığını hala korumaktadır.

Müziğin özellikleri bireysel ve sosyal ilişkilerin kurulmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Müziğin anlatım malzemesi soyuttur ve dolayısıyla daha direkt bir mecradır. Taşınabilir ve iletilebilir olduğu ve görsellik gerektirmediği için mekân aşabilir özelliğe sahiptir ve teknolojiyle gerçekleştirilen kayıt olanakları, zamana bağımlılığını da anlamsız kılmıştır (Ergur, 2015). Zamana ve mekâna bu kadar hükmeden başka bir sanat dalı yoktur, herkes tarafından kabul görmesi de bu nedenledir.

Adorno (1974) kapitalist toplumlarda bireyin diğerlerine bağlı olmayı istediğini ve bunu müzik ile sağladığını belirtmiştir. Bu toplumsal bağ müziğin biyolojik ve kültürel olarak evrimleşmesi ile sağlanır (Wallin ve Merker, 2001). Müziğin

zaman içindeki bu değişmesinde teknolojik gelişmelerin etkisi oldukça büyüktür. Ergur (2009), teknolojiyi son derece değer ve ideoloji yüklü bir kullanımlar ve buna ilişik söylemler taşıyan bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, teknolojiyi sadece bir etken olarak görmenin ötesinde, kullanım ve anlam bakımından incelemeyi önermektedir. Bu bağlamda, müzik alanındaki teknolojik gelişmeleri sadece üreticisinin çalışma ortamı özelinde değerlendirmeyip, tüketicisinin yani dinleyicisinin ortamdaki gelişmeler özelinde de incelemek, bu çalışmanın temel hedeflerinden biridir. Müzik dinleyicisinin uygulama ve anlamlandırma farklılıkları müziğin bireyle karşılıklı etkileşimi bağlamında bilgi verirken, günümüz enformasyon ve tüketim toplumunun düşünsel ve yaşamsal süreçleri hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır.

Müzik Dinleme Pratiği

Müzik dinleme yöntemleri zaman içinde teknolojinin etkisiyle değişmiştir ve değişmektedir. 1950'lerde pille çalışan el radyolarının mümkün kıldığı kişisel ve taşınabilir ses, 1980'lerde Sony'nin kulaklık ile piyasaya sürdüğü *Walkman* ve omuzda taşınan büyük kasetçalarla ile tekrar kabuk değiştirmiştir. 21. yüzyıla geldiğimizde ise müziği dijital ses teknolojisinin getirdiği imkanlar sayesinde minyatür bir cep aleti ile taşıyabilir olduğumuzu görüyoruz. Müzik dinleme alışkanlıklarının da değişmesine sebep olan bu teknolojik ürün gelişimleri, bir nesnenin kullanıma değer atfetmesi ve bir ideoloji oluşturmasına örnektir. Örnekler müzik dinleme aletleri açısından çoğaltılabilir, ancak bu çalışmanın odak noktası olan kulaklık ile müzik dinleme alışkanlıkları bakımından *Walkman* bir çağ atlaması olarak görülebilir.

Finans kapitalizminde geçerlilik sağlayan hareketlilik ve esneklik gibi kavramlar, her şeyi her yerde yapabilme imkânlarını getirmiştir. Bununla birlikte taşınabilirlik ya da mobil olma durumu ile ortaya çıkan *Walkman* de elbette bir tesadüf değildir. Müziği yanımızda taşıyabilmemiz bunun bir ürünüdür. Kendi yüzyılımızda, teknolojinin her şeyi her yerde her araçla yapabilmemizi sağlamasıyla daha küçük ve daha kapsamlı müzik dinleme araçları piyasaya çıkmıştır. Örneğin, Ipod, 21. yüzyılın ilk kültürel tüketim ikonu olarak görülmekte ve araştırmalara konu olmaktadır.

Barthes'in (1972) 1950'de sosyal ve kültürel hareketliliğin bir ikonu olarak incelediği Citroen DS 5 kişilik otomobil, Bull'a göre (2007) bugün yerini Ipod'a bırakmış durumdadır ve her ikisi de batı kültüründeki hareketlilik ve özelleştirmeyi temsil etmektedir. Barthes'in (1972) bahsettiği bir katedralden bir otomobile indirgenen kültürel ikon, şimdi herkesin cebinde taşıyabileceği bir müzik çalara indirgenmiş durumdadır ve temsil ettiği hareketlilik ve özelleştirme kavramları kapitalist toplumdaki bireyin kent hayatını tasvir etmektedir.

Kent ve Taşınabilir Müzik

21. yüzyıl insanının kent hayatı, her geçen gün hızlanmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Cebinde taşıdığı müzik çalardan kulaklık ile müzik dinlemek onun kent ile arasına koymaya çalıştığı bir bariyer olarak yorumlanabilir. Bull da (2006) insanların günlük yaşantılarında kendilerine kilit bölgeler inşa ederken müziği nasıl ve neden kullandıklarına odaklandığı araştırmasında, bireylerin kişisel teyplerinde çalan müziği günlük yaşantılarındaki şehir ortamını düzenlemek, özellikle toplu taşıma araçlarında seyahat ederken oluşan gerginlik ve zorluklardan arınmak ya da kalabalık içinde kendi kimliklerini ve ruh durumlarını savunmak amacıyla kullandıkları sonucuna varmıştır (DeNora, 2003).

Günümüzde, öznel ve nesnel olan, özel ve kamusal olan ve içkin ve dışsal olan iç içe geçmiş durumdadır. Öyle ki, birbirinden ayırt edilebilir durumda bile değildirler. Lever (2007), iletişim ve izolasyonu (ortamdan soyutlanma durumu) dijital eğlence araçları üzerinden araştırdığı doktora tezinde, dijital müzik aletleri de dâhil olmak üzere mobil teknolojilerin kamusal ve kişisel alanlar sorununu daha da bulanıklaştırdığını savunmaktadır. Hatta, kullanıcıların kendi alanlarını gittikleri yere taşıdıklarından, fiziksel olarak bir yerde bulunsalar da zihinsel olarak başka yerlere gittiklerinden bahsetmektedir. Bull (2007) ise insanların melodinin etkisindeki bedenleriyle, sokağın ritminden çok müziğin ritmiyle, hatta sanki bir film müziğinin ritmiyle hareket ediyormuş gibi bir hal aldıklarından bahsetmiştir. Film müziği ritmiyle hareket etmelerini hayallerinde kurdukları bir sahnede baş rolü oynamak olarak yorumlayabiliriz. Benzer şekilde Ergur (2015), kulaklığı var oluş alanının doğal bir parçası haline getiren çağımız insanını hiper-bağlı (*hyper-on-line*) olarak tanımlar ve onun kendine müzikten bir mikro alan inşa ettiğini belirtir.

Kentin bu karmaşıklığı ve iç içe geçmişliği karşısında insanın bu şekilde bir izolasyon sağlama isteği çok normaldir. Bull (2007), bu karmaşayı *alansızlaşma* olarak tanımlamıştır ve İpod kültürü ile kent yaşamının her yerine yayıldığını savunmaktadır. Kişisel bir alana ihtiyaç duyan bireyin bunu sağlarken araç olarak müziği kullanması da müziğin zaman içinde hareket edebilmesine ve mekâna hükmedebilen yegâne mecra olmasına bağlıdır (DeNora, 2003).

Müziği Anlamlandırma

Müziğin bireysel yönelimi nasıl şekillendirdiği ve bilinçte nasıl bir etkiye sahip olduğu tam olarak açıklanamamaktadır; sadece birey için bir anlamı olduğuna inanılır. Peki bu anlam nasıl inşa edilir? Green (1988), içkin müzikal anlam olarak adlandırdığı bir deneyimden bahsetmektedir; bu deneyim ile dinleyici çevresindeki nesnelere ve zihinsel dünyasıyla, öznel ve zamansal bir müzikal ilişkiye girmektedir. Müzik, içinde var olan müzikal malzemeler ve onların yarattığı anlamlar ile bu ilişkiyi şekillendiren deneyimin ta kendisidir. Deneyimlenen müzik tarafından zihinde beliren imajlar, ilişkiler, anılar, sorgular, problemler ve inançlar, müziğin

sadece kendi malzemesine bağlı olan anlamlar değildir; müziğin sosyal bir ürün olarak da rolü vardır ve dinleyicide oluşan tüm bu durumlar bu rolün etkisiyle de anlam kazanır. Green'in (1988) görünen müzikal anlam olarak tanımladığı bu durum, dinleyicinin anlam fikirleri oluşturmasını sağlar. Hem deneyimlenerek ve öznel ilişki kurularak sağlanan içkin anlamların hem de müziğin sosyal bir ürün olarak dinleyici ile kurduğu ilişki aracılığıyla oluşturulan görünen anlamların, dinleyicinin müzik ile sağladığı zaman ve mekân ilişkisi üzerinde de güçlü bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, kent hayatı içinde kulaklıkla müzik dinleyen bireyin de bu ilişkiye atfettiği anlamlar çeşitlenecektir. Kulaklıkla müzik dinleme davranışını dinlenen müziğin anlamıyla birlikte incelemek için, kullanılan dijital mecralarda tercih edilen müziklerin neler olduğunun da incelendiği, daha derin bir araştırma gerekmektedir. Bu çalışmada, kulaklıkla müzik dinleme davranışı, dinlenen müziğin ne olduğundan bağımsız olarak ele alınmış, kulaklığın nesne olarak birey tarafından nasıl kullanıldığı ve anlamlandırıldığı, sosyal olarak da nasıl kabul gördüğü incelenmiştir.

Müziğin anlamlandırılmasının bireysel ve sosyal açıklamaları olduğu gibi nörolojik açıklamaları da bulunmaktadır. Levitin'e göre (2006) müzikten anlamlar çıkarmak, müzik dinleyicisinin deneyimlerine ve her yeni şarkı dinleyişinde ya da eski şarkıları tekrar dinlediğinde öğrendiği ve değiştirdiği nöral yapısına bağlıdır. Benzer şekilde Sacks da (2007), ortak noktaları müzik olan sinir rahatsızlıklarına sahip hastalarıyla yaptığı araştırmalarından birinde, müzik ritminin temel fiziksel hareketleri yaparken nasıl koordinasyon ve enerji sağladığını, hastanın müzik ile kurduğu ilişkide müziğin psikolojik etkisini incelemiştir. Psikolojik etmenler kulaklıkla müzik dinleme deneyiminde de önemli faktörlerden biridir. Örneğin, Tajadura-Jiménez vd. (2011) tarafından yapılan *I-Space* araştırmasında, kalabalık toplu taşıma araçlarında şahsi müzik çalar ile müzik dinlemenin kişisel alan belirlemedeki rolü incelenirken, pozitif duyguları tetikleyici müzik dinlemenin kişisel alanın küçülmesini sağladığı ve bu durumun kalabalık ortamlara katlanabilmeye yardımcı olabileceği sonucuna varılmıştır. Anlamlandırma ve davranış süreçlerinin temelinde beyinde gerçekleşen gizemli etkileşimlerin öneminin farkında olmak gerekmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında psikolojik etmenlerle ilgili yorum yapabilmek için daha detaylı bir araştırmaya ihtiyaç duyulacağı öngörülerek bu bağlamda bir inceleme yapılmamıştır.

Kulaklığın Olumsuzlukları

Kulaklıkla müzik dinleme pratiği her ne kadar bireyin kişisel alan oluşturma isteğine iyi cevap veriyor olsa da beraberinde bazı olumsuzlukları da getirmektedir. Kulaklık öznel bir ses deneyimi sunarken kullanan kişinin çevre ile etkileşimini kesmesi sebebiyle anti-sosyal bir yaşama da neden olmaktadır (Haffernan, 2011). Dinleyici, seçmiş olduğu müzikle düşüncelerinde duygu, istek ve hatıralarına odaklanmayı sağlarken giderek yalnızlaşır (Bull, 2007). Günümüz toplumu iletişim toplumu olarak anılsa da bu iletişim tarihteki örneklerinden oldukça farklı bir

boyuttur. Teknoloji, iletişimi güçlendirme yönünde bir etki sağlasa da fiziksel olarak yan yana olma durumuyla kurulan iletişimin aksine, uzak mesafeler arasındaki iletişimi güçlendirmiştir.

Kulaklıklar, dinleyicisini sosyal olarak yalnızlaştırırken fiziksel olarak da zarar vermektedir. Shargorodsky vd. (2010), Amerikan Medikal Birliği ile 2010 yılında yayınladıkları çalışmada, her beş Amerikalı gençten birinin fısıltı ve hissettirici duymadığını, işitme kaybı olarak bilinen bu rahatsızlığın görülme sıklığının 1994'ten bu yana %33 oranında arttığını belirtmişlerdir. Buna en büyük etken olarak kulak içine takılan kulaklıklar gösterilmektedir ve her gün bir saat kulaklıkla yüksek sesli müzik dinleyen birisinin beş yıl sonra kalıcı işitme kaybına uğrama riski bulunduğu dikkat çekilmektedir.

Tüm bu zararlara rağmen kulaklık kullanımı günümüz toplumunda oldukça fazladır. Bireyler kulaklıklarını bir araç olarak görmeyen ötesine geçebilmekte ve ona daha derin anlamlar ve kimlikler atfedebilmektedir. Bu çalışma kapsamında kulaklık nesnesi ele alınırken bu anlamlandırmalar incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden, çevirim içi anket ve derinlemesine görüşme yöntemleri sırasıyla kullanılmıştır.

Nicel Araştırma Yöntemi: Çevirim İçi Anket

Çevirim içi anket çalışması Google Formlar Çevirim İçi Anket (*Google Forms Online Survey*) dijital ara yüzü kullanılarak hazırlanmıştır. Belirlenen soru formu web üzerine yazılarak girilmiş, anket linki oluşturularak sosyal medya bağlantıları ve üniversite mail listeleri kullanılarak dağıtılmıştır. Günlük yaşantılarında kulaklık kullanan katılımcıların ankete katılmaları önemli görülmüştür, ancak bu ön kriter belirtilmeden anket paylaşılmıştır. İlk sorularda kulaklık kullanmıyorum seçeneğini seçen katılımcılar için anket otomatik olarak sona ermiştir. Toplam on adet soru sorulmuştur. Anket cevapları Google Formlar web sayfası üzerinden Excel formatına dönüştürülerek çevirim dışı olarak incelenmiştir. Gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen anket katılımları, demografik sorulara verilen cevaplar incelenerek yorumlanmıştır. Ankete toplam 81 kişi çevirim içi olarak katılmış, dört kişi kulaklık kullanmadıklarını belirterek anketi bitirmişlerdir. Anket sonuçları 77 kişi üzerinden değerlendirilmiştir. Cevaplar içerik analizi yöntemi uygulanarak yorumlanmıştır.

Nitel Araştırma Yöntemi: Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Yapılan anket çalışmasının sonuçları doğrultusunda, büyük şehirde yaşayan ve şehir içi ve şehirlerarası sık yolculuk yapan altı katılımcı ile birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların dördü kadın, ikisi erkektir ve hepsi üniversite mezunu çalışanlardır. Önemli bir ortak noktaları, ulaşımını sağlarken araba kullanmamaları ya da kullanmayı tercih etmemeleri, bu sebeple toplu

taşıma araçlarına oldukça aşina olmalarıdır. Bu görüşmelerde, katılımcılar ile kulaklık kullandıkları anlardaki deneyimleri üzerine konuşulmuş, anket sonuçlarında elde edilmiş olan başlıklarla ilgili görüşme sırasında takip soruları sorulmuştur. Görüşmelerde katılımcının izni alınarak ses kaydı yapılmış ve ardından bu kayıtlar tekrar dinlenerek araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. Bu görüşmelere dair bulgular, sonuç kısmında anket sonuçlarıyla birlikte değerlendirilerek bu çalışmaya dahil edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde çevirim içi anket sonuçlarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma katılımcılarının %26'sı erkek, %74'ü kadındır. Ankete katılan 81 katılımcının dördü kulaklık ile müzik dinlemiyorum seçeneğini işaretleyerek anketi sonlandırmışlardır. Demografik soruların dışındaki soruların cevapları 77 kişinin cevapları üzerinden değerlendirilmiştir.

Anketi cevaplayan 81 katılımcı arasından 19 kişi Mimar/Tasarımcı, 15 kişi öğrenci ve dokuz kişi mühendistir (Resim 1).

Katılımcıların yaş ortalaması 29,1'dir. En çok katılım 25-35 yaş aralığında olmuştur. 20 yaş altı üç kişi ve 50 yaş üzeri dört kişi bulunmaktadır (Resim 2).

Katılımcılara kulaklıkla müzik dinledikleri yerler sorulmuştur. Katılımcıların çoktan seçmeli olarak cevapladığı bu soruda, müzik dinlemenin en çok uzun ve kısa yolculuklarda, spor yaparken ve sokakta yürürken tercih edildiği görülmüştür. En az tercih edilen yerler ise, evde çalışırken, uyurken ya da oyalanırken ve kütüphanede çalışırken olmuştur (Resim 3).

Katılımcılara belirttikleri yerlerde kulaklıkla müzik dinlemeyi neden tercih ettikleri sorulmuştur. Açık uçlu olarak sorulan bu sorunun cevapları içerik analizi

Resim 1. Katılımcıların meslek dağılımı (Baz: 81)

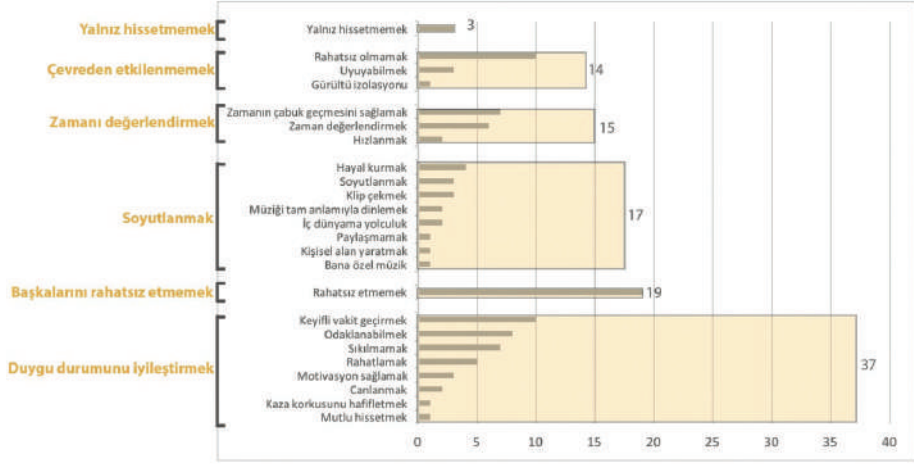
Resim 2. Katılımcıların yaş dağılımı (Baz: 81)

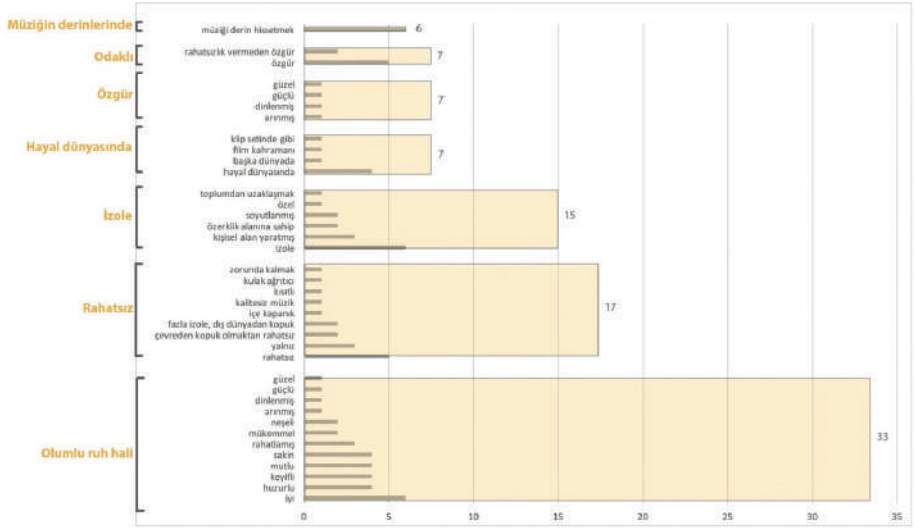
Resim 3. Katılımcıların kulaklıkla müzik dinlemeyi tercih ettikleri yerler (Baz: 77)

yöntemi ile değerlendirilmiş ve Resim 4'te belirtildiği şekliyle yorumlanmıştır. Alt başlıklar, katılımcıların yazmış oldukları şekliyle korunarak sayılmış, ifade ettiği anlam genelinde araştırmacı tarafından belirlenen bir üst başlık altında toplanmıştır.

Katılımcılara kulaklıkla müzik dinlediklerinde nasıl hissettikleri sorulmuştur. Açık uçlu olarak sorulan bu sorunun cevapları içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiş ve Resim 5'te belirtildiği şekliyle yorumlanmıştır. Alt başlıklar katılım-

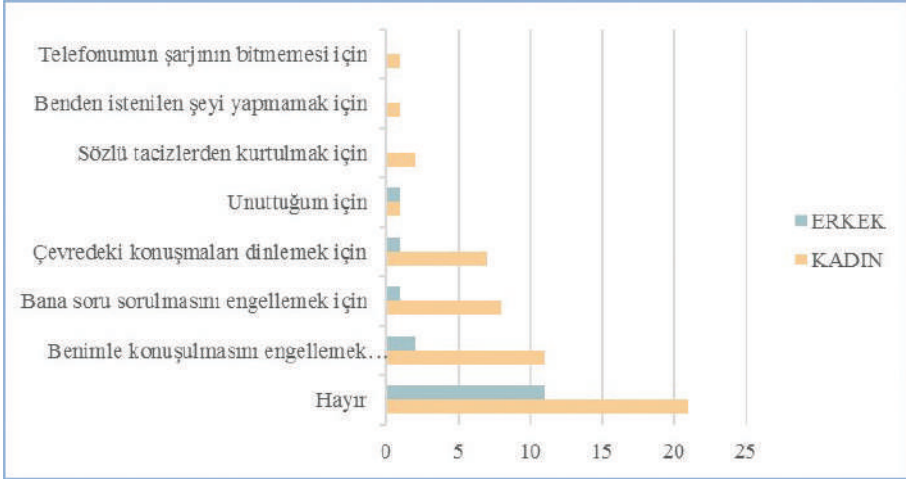
Resim 4. Katılımcıların kulaklıkla müzik dinlemeyi tercih etme nedenleri (Baz: 77)

Resim 5. Katılımcıların kulaklıkla müzik dinlediklerindeki hisleri (Baz: 77)

cıların yazmış oldukları şekliyle korunarak sayılmış, ifade ettiği anlam genelinde araştırmacı tarafından belirlenen bir üst başlık altında toplanmıştır.

Katılımcılara müzik çalmadığı halde kulaklık taktıkları onların olup olmadığı ve olduysa nedenleri sorulmuştur. 32 katılımcı hayır cevabını verirken 36 katılımcı belli sebeplerle bu davranışı sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu soruya dokuz kişi cevap vermemiştir.

Resim 6. Katılımcıların müzik çalmadığı halde kulaklık takmalarının nedenleri (Baz: 68); “Hayır” seçeneği müzik çalmadığında kulaklık takılmadığını belirtmektedir

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, yapılan anket ve görüşmeler sonunda elde edilen verilerin literatür araştırmasında öne çıkan olgularla karşılaştırması yapılmıştır. Çalışmanın genelinde, günlük yaşantılarında kulaklıkla müzik dinleyen bireylerin bu davranışı nerelerde sergiledikleri, ne ile sebeplendirdikleri ve nasıl hissettikleri üzerine yapılan anket ve görüşmelerde, araştırmacının ön görüşlerinde ve literatür taraması sırasında elde ettiği verilerde var olan ortak bulgulara rastlanmıştır.

Ankete katılan 81 katılımcıdan sadece dördünün kulaklık kullanmaması, günümüzde kulaklık kullanımının yoğun olduğu iddiasını destekler niteliktedir. Ancak bu noktada katılımcıların yaş ortalamalarının 29,1 olduğu unutulmamalıdır. Özellikle öğrenci ya da 35 yaş altı meslek sahiplerinin anketi cevaplamış olması, günlük yaşantısında hareketli (*mobil*) olan bireylerin kulaklık kullanımının yüksek olduğu kanısını daha çok desteklemektedir. Katılımcıların cevaplarında kulaklıkla müzik dinlenen yerler arasında yine hareketli olunan dış mekânların (yolculuklarda, spor yaparken, yürüyerek ulaşım sırasında) tercih edilmiş olması günümüz toplumunun yaşam biçimlerine birer örnek oluşturmaktadır. Ev, iş yeri ve kütüphane gibi iç mekânlarda kulaklıkla müzik dinlemek dış mekâna göre daha az tercih edilmektedir. Derinlemesine görüşmeler sırasında bir katılımcının belirttiği günlük yaşam bunu tasvir etmektedir:

“Evden koşarak çıkıp tüm gün dışarda olmak çok yorucu, anlık duraksamalara ve kendimi sakin ve huzurlu bir yerde gibi hissetmeye ihtiyaç duyuyorum, kulaklığımı takip otobüs camından dışarı bakmak bile yetiyor.” (Katılımcı 5)

Katılımcıların kulaklıkla müzik dinlemedeki motivasyonları, çoğunlukla kendi duygu durumlarını değiştirmeye/yükseltmeye yöneliktir. Duygu durumunu iyi-

leştirmek başlığı altında toplanılan tüm ifadeler durumu olumlu hale dönüştürmeye yöneliktir. Hatta, bu olumlama durumuna yalnız hissetmemek ve zamanı değerlendirilmek ifadeleri de eklenebilir. Benzer şekilde, kulaklıkla müzik dinlerken hissedilen duygular için verilen cevaplarda, 77 kişinin 53'ü olumlu duygulardan bahsetmiştir. Kulaklık takmaktan rahatsız olma ifadeleri sadece 17 kişi tarafından verilmiştir ve bunlardan dördü kulaklığı kulağa takmaktan fiziksel olarak rahatsız iken kalan 13 kişi fazla izole olmak ve çevreden kopuk olmaktan duydukları rahatsızlıktan bahsetmektedirler. Bu ifadeler, kendi ruhsal durumlarından çok toplumsal davranışları üzerine yorumlar içermektedir ve rahatsızlıklarına rağmen kulaklığı yine de taktıklarını göstermektedir. Derinlemesine görüşmeler sırasında da altı kişiden dördü kulaklıklarını olmadığı zaman kendilerini eksik hissettiklerini ve o günü mutsuz geçirdiklerini belirtmişlerdir:

“Kulaklığımı unuttuğum gün mesela gerçekten kendimi garip hissediyorum, otobüste ya da serviste başkalarıyla muhabbet etmek zorunda kalıyorum ve uyuyarak ya da dinlenerek geçirebileceğim süreyi kaybediyorum.” (Katılımcı 3)

Kulaklık kullanımının birey üzerinde psikolojik olarak olumlu bir etki yarattığı, buradan çıkarılabilecek bir sonuç olabilir, ancak böyle net bir söylem için daha derinlemesine bir araştırma yapılması gerekmektedir. DeNora (2003), Amerikalı ve İngiliz kadınların günlük müzik dinleme pratikleri üzerine yaptığı çalışmada, kadınların müziği kendi duygu seviyelerini düzenlemek, iyileştirmek ve değiştirmek için kullandıklarını tespit etmiştir. Hatta müzik, belli bir duygu zirvesine ulaşabilmek için katalizördür. Bu durumda, kulaklıkla müzik dinleme davranışının da olumlu ruh haline erişmek amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Kulaklık kullanımındaki nedenlerde, rahatsız etmemek ve rahatsız olmamak öne çıkan ifadelerdendir. Bu ifade, bireyin toplumla olan etkileşiminde, kendisini ya da karşısındakini düşündüğü anı göstermektedir. Özellikle rahatsız etmeme ifadesi bire bir olarak en çok kullanılan ifade olmuştur. İletişim toplumu olmakla ilgili daha önceki bölümlerde değinilen iletişim bolluğu içindeki iletişimsizlik burada da görülebilmektedir. Başkasını rahatsız etme endişesi ve rahatsızlık duyma hissiyatı, birisi ile iletişime girmekten çekinme ve kaçınma olarak yorumlanabilir.

Kulaklıkla müzik dinlerken duygu durumunu yükseltme ihtiyacından sonra en çok ifade edilen ihtiyaçlar; izole olma, soyutlanma, kişisel alan yaratma ifadeleriyle belirtilmiştir. Aslında bu ihtiyaçlar da duygu durumunu yükseltmenin bir başka türü olarak düşünülebilir, ancak özellikle toplum içinde kişisel alan yaratmak bireyin kendini koruma altına alma, kendi başına kalma ihtiyaçlarından doğmaktadır. Kent içindeki karmaşadan uzaklaşabilme, bireyin kendine ait zaman ve mekân yaratma isteği kulaklık ile dinlenen müzik ile cevaplanabilmektedir:

“Güne o kadar hızlı başlıyorum ki, koşurma sırasında kulaklığımı taktığımda bir anlık da olsa yavaşlayıp derin bir nefes alıyor gibi hissediyorum.” (Katılımcı 3)

Anket cevaplarında yedi kişi tarafından belirtilen ve ek olarak derinlemesine görüşmelerde beş katılımcının da belirttiği bir başka ifade ise kulaklıkla başka bir

dünyada hatta film setinde hissetme durumudur. Bu durum, izole olmanın dışında duygusal olarak kendini tatmin etme ile alakalıdır. Hayal kurma fırsatı tanıyan müziğin, toplum içinde başkaları tarafından izleniyor ve/veya beğeniliyor olma hissiyatıyla birleştiği söylenebilir:

“(Kulaklıkla müzik dinlerken) bazen klip çekermiş gibi falan yürüdüğüm de olmuştur.” (Katılımcı 1)

“Müzik dinliyorsam, kendi filmimin kahramanı gibi hissettiğim çok olur.” (Katılımcı 4)

“Özellikle uzun yolculuklarda kafamı cama dayayıp (kulaklığımdan) dinlediğim müzikle kendi klibimi çekerim.” (Katılımcı 6)

Anıların oluşmasında müziğin damgalayıcı bir özelliği bulunmaktadır (Ergur, 2015); bir olay sırasında dinlediğimiz müziğin kalıcılığı daha fazladır. Günümüzde, artık neredeyse görsel ya da video olmadan dinleyemediğimiz müziği düşündüğümüzde kendi sahnelerimizi oluşturma ilhamı vermesine şaşırılmaması gerekmektedir.

Araştırmacının ön görüşü ile belirleyerek anket ve görüşmelere eklediği bir sorunun yanıtı da kulaklıkla müzik dinleyenlerin kulaklığı bir nesne olarak başka bir amaç için kullanıp kullanmadıklarını göstermektedir. Anketi cevaplayanların yaklaşık olarak yarısı müzik çalmasa bile kulaklığı takılı şekilde toplum içinde olma durumuna hayır yanıtını vermiştir. Diğer yarısı ise kendisiyle konuşulmasını ya da kendisine soru sorulmasını engellemek amacıyla bu davranışı sergilediğini belirtmiştir. Sadece sekiz kişi çevrelerindeki konuşmaları dinlemek amacıyla bazen kulaklık taktıklarını belirtmişlerdir. Bu davranış, kendini koruma altına alıp tek yönlü bir iletişime geçme olarak yorumlanabilir. Ankete katılan kadın-erkek oranının eşit olmaması sebebiyle tam dağılım bulunamasa da verilen cevaplar da sözlü tacizden kurtulmak amacıyla kulaklık takıp müziği kapatma davranışı iki kadın katılımcı tarafından belirtilmiştir. Bu durum toplumdaki olası güvenlik açıklarına karşı kadın bireyin geliştirdiği bir savunma aletine dönüşen kulaklık nesnesini düşündürmektedir.

Bu araştırmada, katılımcıların kulaklıkla müzik dinlerken nerede oldukları ve nasıl hissettikleri, onların bu deneyime verdikleri anlam için birer ipucu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, kulaklık ile müzik dinleme pratiğinin beş farklı açıdan anlamlandırılması şeklinde özetlenebilir:

1. Bu pratiğin özellikle dış mekanlarda yani toplum içinde oldukça fazla şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak bir yanıla iletişimin ta kendisi olan müzik bu kullanımla iletişim ayracına dönüşmektedir.
2. Kulaklıkla müzik dinleyenlerin bu davranışla en çok duygu durumlarını iyileştirmeyi hedefledikleri sonucuna varılmaktadır. Olumlu bir ruh haline erişmek ve rahatlamak karmaşık kent hayatının en çok ihtiyaç duyulanlarıdır.

3. Kulaklıkla müzik dinleyenlerin bir diğer ihtiyacı kendilerine özel alan sağlamaktır. Bu da yine alansızlaşan ve bireye özgürlük tanımayan günlük kent yaşamından uzaklaşma ihtiyacına karşılık gelmektedir. Bu izolasyonun diğer sebebi de rahatsız etmemek ve rahatsız olmamak olarak tanımlanabilir.
4. Kulaklık kullanıcılarının müzikle olan ilişkilerine kattıkları bir diğer anlam da hayal dünyasına erişme, filminin/klubinin kahramanı olma hissiyatıdır. Bu durumda izole olmanın ama aynı zamanda günümüzde müziğin bir görsel ya da video olmadan düşünülememesinin sonucudur.
5. Son olarak, kulaklık nesnesinin başka araçlar olarak kullanılması söylenebilir. Özellikle kendini koruma aracı ya da meşgul olduğunun göstergesi olması durumları kulaklığa nesne olarak başka yan anlamlar yüklemektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T.W. (1974). *Minima Moralia: Reflections of a Damaged Life*. Londra: New Left Books.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. (A. Lavers, Çev.). New York: Hill and Wang.
- Baudrillard, J. (2010). *Nesneler Sistemi*. (O. Adanır ve A. Karamollaoğlu, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bull, M. (2006). Investigating The Culture of Mobile Listening: From Walkman to iPod. K. O'Hara ve B. Brown. (Ed.), *Consuming Music Together: Social and Collaborative Aspects of Music Consumption Technologies bildiriler kitabı* içinde, (131-49). Hollanda: Springer
- Bull, M. (2007). Sound Moves: Ipod Culture and Urban Experience. *Leisure Studies*, 24 (4), 343-355.
- DeNora, T. (2003) *After Adorno: Rethinking Music Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ergur, A. (2009). Özgürleşim ve Dışlanma Diyalektiğinde Kentsel Çevre Bölgelerindeki Gençlerin Teknoloji Kullanımları. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar bildiriler kitabı* içinde (277-290). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Ergur, A. (2015). *Durumlar, Duygular ve Müzikleri*. 11 Kasım 2015 tarihinde <http://www.sanattanyansimalar.com/yazarlar/ali-ergur/durumlar-duygular-ve-muzikleri/532> adresinden erişildi.
- Green, L. (1988). *Music on Deaf Ears, Musical Meaning, Ideology, Education*. Manchester: Manchester University Press.
- Haffernan, V. (2011). *Against Headphones*. 4 Şubat 2018 tarihinde http://www.nytimes.com/2011/01/09/magazine/09FOB-medium-t.html?_r=0 adresinden erişildi.
- Lever, K.M. (2007). *Mobile Music Technology, Communication Isolation and Community Building: An Analysis of College Students' Use of Digital Entertainment*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). The State University of New Jersey, New Brunswick.
- Levitin, D. (2006). *This is Your Brain on Music*. USA: Penguin Group

Sacks, O. (2007). *Musicophilia: Tales of Music and the Brain*. New York: Alfred A. Knopf.

Shargorodsky J., Curhan S.G., Curhan G.C. ve Eavey R. (2010). Change in Prevalence of Hearing Loss in US Adolescents. *Journal of American Medical Association*, 304(7), 772-778.

Tajadura-Jiménez A., Pantelidou G., Rebacz P., Västfjäll D. ve Tsakiris M. (2011). I-Space: The Effects of Emotional Valence and Source of Music on Interpersonal Distance. *PLoS One*, 6(10), e26083.

Wallin, N.L. ve Merker, B. (2001). *The Origins of Music*, Londra: MIT Press.